

3. VITAIRAT

KÓKA JÁNOS

JÖVŐKÉPES ORSZÁG
– JÖVŐKÉPES SZDSZ

Esélyegyenlőség
a társadalomban

janos.koka@szdsz.hu
fax/üzenet: (1) 201 0453
postacím: SZDSZ II. kerületi iroda,
1027 Budapest, Margit krt. 48.
www.kokajanos.hu

Hátrányos helyzetű csoportok a társadalomban

A KISEBBSÉGI LÉT

Mi, liberálisok nem hiszünk az uniformizált többség uralmában, ahol a kisebbséghez tartozás diszkriminációval jár, szégyen, titok, keservesen viselt stigma. Az emberi méltóság egy és oszt-hatatlan, függetlenül attól, hogy ki milyen kategóriák mentén határozza meg identitását.

Sokféle kisebbség létezik, de közös tulajdonságuk, hogy tagjaiknak a többséghez képest kevesebb jut a hatalomból, a gazdagságból és az elismerésből. Nem csak kevesebb jut ezekből, de sokszor kiszolgáltatottak, megkülönböztetettek, számos előítélet sújtja őket, hiányzik az elismertségük, szélsőséges esetben alávetettként élnek.

Mit tehet egy liberális párt azért, hogy ne legyen ember és ember között különbség csoport-hovatartozása miatt?

Ebben a vitairatban a kisebbségi létnek csak néhány megnyilvánulását tárgyalom.

Tudatában vagyok annak, hogy az országban 13 jogilag elismert nemzeti kisebbség él. Szükséges-nek tartom mindegyik megmaradását, erősödését, kulturális sajátosságának kiteljesedését. Kiemelt fontosságot tulajdonítok a roma kisebbség ügyeinek. Határozott álláspontom, hogy ez a kisebbség a rendszerváltás legnagyobb vesztese. Hiába esik róluk a legtöbb szó: ami értük történt, azzal a legkevésbé sem lehetünk elégedettek. A roma kisebbség sikeres integrációja a mai magyar társadalom legnagyobb kihívása.

Részletesen foglalkozom a nők és férfiak viszonyáról, amelyet a sok korábbi erőfeszítés ellenére még mindig az egyenlőtlenség, a nőket igazságtalanul sújtó hátrányok tömege jellemez.

Kitérek a melegek jogaira is, akik a többi kisebbségi csoport tagjaihoz képest nyilvánvalóan másképpen élik meg és szenvedik el kisebbségi létükből fakadó hátrányaikat.

Sok százezerre tehető az emberhez méltó életvitel szempontjából segítségre szorulóknak száma, akik egész életükben, vagy annak meghatározott szakaszaiban kiszolgáltatottak.

AZ ESÉLYEGYENLŐSÉG BIZTOSÍTÁSÁNAK ESZKÖZEI

Az esélyegyenlőség megteremtése nem egyszeri, és nem csupán jogi aktus. A társadalmi élet összes alakítójának össze kell fognia annak érdekében, hogy senkit se érhessen hátrány pusztán azért, mert a születés vagy a sors véletlene folytán valamilyen kisebbség része. Olyan csoporthoz tartozik vagy olyan csoporthoz sorolják, hogy személyében hátrányos és igazságtalan megkülönböztetés éri.

ÁLLAM

A liberálisok olyan közéletet akarnak, amely eljárásaival, beszédmódjával és magatartásformáival mintát mutat a magánszféra számára, és ezáltal közvetve hozzájárul az előítéletek, sztereotípiák meggyengüléséhez.

A Parlament alkotmányos mulasztásban van. Az etnikai és kisebbségi csoportok országgyűlési képviselete még ma sem megoldott. A liberális pártnak kötelessége, hogy elérje a megfelelő törvényi megoldást.

- Parlamenti pártként nekünk, liberálisoknak az a kötelességünk, hogy a nemzetközi szerződéseket végrehajtva az esélyegyenlőség megteremtését szolgáló jogszabályok szülessenek, vagy ha már vannak, azokat a változó körülményekhez igazítsuk.
- A törvény erejével létrehozott, az esélyegyenlőség megvalósítását szolgáló intézményeket megvédjük és erősítjük.
- Elérjük a hátrányos megkülönböztetés ellen folytatott küzdelem gyakorlati tapasztalatainak megvitatását az évente rendszeresen megrendezett parlamenti vitanapokon, annak érdekében, hogy az új, távlatos, európai gondolatok áthassák a törvényhozást.

ÖNKORMÁNYZATOK

Az önkormányzatoknak kulcsszerep jut a hátrányos helyzetek kezelésében, a többség és kisebbség közötti konfliktusok konstruktív irányba történő befolyásolásában. A liberálisok jelenléte az önkormányzatokban garancia kell hogy legyen arra, hogy a mindennapi munkát áthassa az esélyegyenlőség eszméje, az igazságtalan megkülönböztetések nyomán keletkezett hátrányos helyzetek felszámolására irányuló törekvés. A törvények alkalmazása, a helyi jogalkotás, a közszolgálati alkalmazás, az ügyfelekkel való bánásmód mind alkalom arra is, hogy az önkormányzatokba beválasztott liberális képviselők ügyeljenek az esélyegyenlőség, a hátrányos megkülönböztetés alkotmányos tilalmának betartására.

CIVIL TÁRSADALOM

A harmonikus többség-kisebbség viszony nem lehet csupán jogi kérdés. A társadalom egészét, csoport-hovatartozástól függetlenül, át kell hogy hassa az a meggyőződés, hogy elemi etikai normákat sért a megkülönböztetést magában rejtő beszédmód, a rejtett, célzatos előítéletesség. A liberális polgároknak tenniük kell környezetükben azért, hogy az uralkodó norma a tolerancia, a nyíltság, a megkülönböztetést mellőző szóhasználat legyen. El kell érni, hogy a nyílt előítéletesség megnyilvánulásai szalonképtelenné váljanak.

Elsősorban a többségi társadalom kötelessége, hogy lehetővé tegye a különbözőség felvállalását, elismerje a kisebbségi etnikai azonosságtudat létjogosultságát. Elfogadó környezetben a kisebbséghez tartozó emberek számára nem fenyegetést, hanem büszkeség forrását jelentheti a csoport-hovatartozás.

ÜZLETI ÉLET

Akár nagy, akár kis vállalatról van szó, akár hazai, akár külföldi tulajdonos kezében legyen a cég, megengedhetetlen a hátrányos helyzetet eredményező, a dolog természetének megfelelően rejtetten érvényesülő diszkrimináció. A liberálisoknak minden ésszerű eszközzel fel kell lépniük az alkalmazási és munkahelyi diszkrimináció minden megnyilvánulásával szemben. Meg kell védenünk mindenkit, aki etnikai hovatartozása, neme, szexuális orientációja, az adott munkakör betöltését nem kizáró egészségi vagy testi állapota miatt a másság stigmáját hordozza.

MÉDIA

Az esélyegyenlőség, a toleráns és előítéletmentes csoportattitűdök normává tételéhez és társadalmi elfogadottságához nélkülözhetetlen az országos és helyi terjesztésű írott, és elektronikus média közreműködése. A liberálisoknak közszereplőként, műsorkészítőként, médiavállalatok és reklámvállalatok vezetőiként mindent meg kell tenniük, hogy a magyar társadalom nyitott, toleráns, befogadó legyen.

A diszkrimináció csökkentésének hatékony módja a sikeres kisebbségi képek felmutatása, amely önmagában is alkalmas arra, hogy növelje az emberekben az egyenjogúság elfogadását. Minél hihetőbb a kitörés esélye, annál valószínűbb, hogy a siker látványa az előítéletek falait átütve elősegítheti a romák tömeges integrációját is a többségi társadalomba. Ezért is fontosnak tartjuk az összes hátrányos helyzetű kisebbségi csoport tisztességes és igazságos reprezentációját a médiában és a politikai életben egyaránt.

ISKOLA

Az iskoláknak nemcsak oktató funkciója van, itt lehet és kell megtanulni mások elfogadását, az eltérő értékek miatti konfliktusok kezelését. Demokrácia csak ott van, ahol demokraták is vannak. Az iskoláknak a demokratikus normák műhelyeivé kell válniuk annak érdekében, hogy az életbe belépő nemzedékek megtanuljanak a szabadság terében élni. Ez nem lehetséges, ha nincsenek tisztában saját identitásukkal és nem tisztelik másokét. Az iskola feladata, hogy kivigye a tanulókat a „terepre”, megismertesse velük az önkormányzat, a szociálpolitikai intézményrendszer, a rendőrség, a különféle hatóságok munkáját.

Az általános toleranciaszint növekedése az összes hátrányos helyzetű kisebbséggel kapcsolatos ellenérzést csökkentheti. Ha például az a cél, hogy a társadalomban meglévő romaellenesség tompuljon, célravezetőbb, ha az általános toleranciaszint emelésére törekszünk, mint ha direkt módon próbálnánk a romaellenesség ellen tenni. Ezért fontos, hogy az oktatásban megjelenjen a másság elfogadására való felkészítés.

Romák egy liberális társadalomban

A magyarországi romák a társadalmi rétegződés, kulturális örökség, település-földrajzi helyzet szempontjából rendkívül heterogén csoportot alkotnak. A többségi társadalomhoz tartozók azonban hajlamosak arra, hogy sztereotípiák és előítéletek szerinti diszkriminációs gyakorlatot folytassanak. Nem csupán szolidaritás kérdése, hogy megfelelő életkörülmények között, munkához jutva tud-e megélni ez a társadalmi csoport.

	ROMÁK LÉLEKSZÁMA
NÉPSZÁMLÁLÁS (2001)	190 000 FŐ
SZOCIOLÓGIAI KUTATÁS (KEMÉNY ISTVÁN, 2003)	520 000–650 000

A romák évszázadok óta együtt élnek a többségi társadalommal. A rendszerváltás során bekövetkezett gazdasági és társadalmi átalakítás során eltűnt másfél millió munkahely egy része roma családfenntartók számára adott megélhetési lehetőséget. Megfelelő iskolai végzettség és szakképzettség hiányában a piacgazdaság kevés lehetőséget nyújt a romák számára, s amit nyújt, a diszkrimináció még annak kihasználását is megnehezíti.

Aktív, legális gazdasági státus hiányában két lehetőség marad: a segélyezés és a feketemunka. Akinek életlehetőségeit nem a piacon elismert, saját teljesítmény alapján elért jövedelme, hanem tőle független politikai erők, igazgatási dolgozók által odaítélt (vagy elvont) támogatás határozza meg, az nem dönthet szabadon. Akinek bevételei többségéről politikusok döntenek, csak abban van szabadsága, hogy arra a pártra szavazzon, amelyik nagyobb részt ígér számára kiharítani az adófizetők pénzéből.

Nekünk, liberálisoknak az együtt és egymás mellett élés lehetőségeit kell keresnünk. Nem tűrhetjük, hogy magyar állampolgárok jelentős csoportja legyen örökre segélyezett létre kárhóztatva. Közvetítőként kell fellépünk azok között, akik csak korlátozottan képesek képviselni

érdekeiket, hallatni hangjukat és azok között, akik ezt a hangot nem akarják meghallani. Feladatunk elsősorban, hogy a roma közösséggel közösen keressük meg az önmegvalósításhoz, a sikeres érvényesüléshez vezető utakat. A többség-kisebbség közötti konfliktusok enyhítésének és megelőzésének feltétele a roma kisebbség sikeres gazdasági integrációja. Ez egyáltalán nem zárja ki a kisebbségi hovatartozás kulturális sajátosságainak megtartását, sőt erősítését.

A liberális felfogás szerint a politikai intézmények, a közfeladatokat ellátó közintézmények és magánszervezetek csak akkor képesek a különböző kultúrák zavartalan együttélésének biztosítására, ha cselekvési tervet készítenek, működésüket folyamatosan monitorozzák és a nyilvánosság bevonásával értékelik. A rendőrség, az iskola, az egészségügyi ellátás, a közigazgatás szervezeteinek működésében nem lehet jelen a diszkrimináció.

A megoldás csak részben valósítható meg állami eszközökkel. Pártként is ki kell állnunk a diszkrimináció minden formájával szemben, szolidaritást kell vállalnunk a romákkal, mint ahogy minden hátrányos helyzetű csoporttal.

DISZKRIMINÁCIÓ

Ha a rasszizmus, a diszkrimináció, a sztereotipikus megítélés a roma gyerekek mindennapi tapasztalata, akkor nehezen képzelhető el, hogy a saját, többségitől eltérő származás büszke felvállalása legyen számukra a meghatározó stratégia. Alternatívaként inkább azzal találkozunk, hogy a pozitív önkép és reményteli jövőkép csak a többségbe való beolvadás árán lehetséges.

A liberálisok meggyőződése: senki sem döntheti el az érintettek helyett, hogy az asszimiláció vagy az integráció útját választják-e. A civil társadalom, a média, a politikai diskurzus, a mindennapi élet mind-mind alkotó módon hozzájárulhat ahhoz, hogy a roma kisebbség tagjai (egyénekként és közösségként) felvértezzék magukat a hátrányos megkülönböztetés nyílt és rejtett megnyilvánulásaival szemben. Hogy önérzetük rombolása nélkül védhessék ki az igazságtalan, torzító sztereotípiák által okozott lelki ártalmakat.

A romák számára biztosítanunk kell a saját identitásválasztás jogát, beleértve a többszörös identitás választását is. Az állami, önkormányzati és közhatalmi szervezetekben több lehetőséget kell adni a romák szerepvállalására is.

SZEGREGÁCIÓ ÉS MUNKA

Magyarországon az államszocializmus a romákat a fizikai munka irányába orientálta. Az irracionálisan fejlesztett nagyipar lebontása után a romák a jóval fejlettebb, a szaktudást jobban értékelő piacgazdaságban nem tudtak maguknak szerepet találni. A szocialista gazdasági

struktúrák, a mindenkire kiterjedő állami gondoskodás megszűnése a roma kisebbség jelentős részét a feketemunka felé terelte. Szegregált, jellemzően romák által lakott települések alakultak ki, ahol a politikai, gazdasági és kulturális hátrányok egymásra rakódtak. Egyes körzetekben a kisebbség többséggé vált, s létre sem jöhettek azok a pozitív lehetőségek, amelyek a többség és kisebbség együttéléséből fakadhatnának. Emiatt is fontosnak tartjuk a diszkrimináció sajátos formájának, a települési szintű szegregációnak a megszüntetését.

A települési és kistérségi fejlesztési programok elkészítésekor és megvalósításakor különös figyelmet kell fordítani a roma közösség kulturális, gazdasági és politikai tőkájének növelésére. Csak az a program sikeres, amely a romákkal együtt, az általuk elfogadott irányokban tör utat a siker és az integráció felé.

OKTATÁS

Számos kutatás bizonyítja, de a józan ész sem mond mást: csak az iskolákban megszerzett képes tudás képes biztosítani a későbbi életút során a választás valódi szabadságát. Csak az olyan iskola, amelyik nem korlátozó, nem szegregáló. A már meglévő pozitív kezdeményezéseket követve (Tanoda, Digitális Középiskola, Kis Tigris) általánosan hozzáférhetővé kell tenni azokat az oktatási és képzési megoldásokat, amelyek elejét veszik a lemorzsolódásnak, kiiktatják a korai hátrányos iskolai szelekciós mechanizmusokat.

A gyermekkori közösségi élményekben jelentős szerepet játszik az óvoda, de más szempontból is meghatározó. Ez az a hely, ahol elmélyülhetnek a különbségek, konzerválódhatnak a családból hozott hátrányok, de van esély a kiegyenlítődéskre is. Az óvodai élmények egész életünkre kihatnak. Ezért rendkívül fontos, hogy olyan óvodai intézményrendszerünk legyen, amely minden gyermek számára segíti a világra való nyitottság megtartását, ahol a gyermekek megismerhetik a világ sokféleségét, és megtanulhatják a maguktól eltérő kultúrájú emberek elfogadását. Tehát nyitott, befogadó, integrált óvodákra van szükség, amelyek minden gyermeket hozzásegítenek ahhoz, hogy a saját kultúra megtartása mellett megtanulhassák a kölcsönös tolerancia szabályait. Ehhez olyan óvodapedagógusokra is szükség van, akik szakmailag megfelelően felkészültek a multi-kulturális ismeretek átadására és a kulturális különbségekből adódó konfliktusok kezelésére.

Jelenleg a roma származású, 3–6 éves gyermekek közül a nem roma családokban élőkhöz képest jóval kevesebben (mindössze 41,5%) járnak óvodába. El kell érünk, hogy ez az arány legalább egyenlő legyen.

ISKOLAI VÉGZETTSÉG (25-x)	NEM ROMA	ROMA
KEVESEBB MINT 8 OSZTÁLY	0,4	14,2
8 OSZTÁLY	63,7	80,4
ÉRETTSÉGI	26,7	4,2
EGYETEM, FŐISKOLA	9,2	1,1

Forrás: KSH

Az elmúlt években a liberális oktatási tárca sokat tett az etnikai kategorizálás miatt történő elkülönítés és korlátozás ellen. Folytatni kell a szegregáció elleni küzdelmet. Nem lehetünk nyugodtak és elégedettek, amíg csak egy szegregált osztály is van hazánkban! Az adminisztratív eszközök alkalmazása ugyan megszüntetheti az osztályok közötti szegregációt, de nem akadályozza meg, hogy az elkülönítés súlyosabb formában jelenjen meg az osztályokon belül. Növelni kell a tanárok érzékenységét, a tanárképzésbe be kell építeni a romák kultúrájáról szóló tudást. Kívánatosnak tartjuk oktatási szerződés kötését fiatal, tehetséges tanárjelöltekkel, akik a tandíjmentességért, ösztöndíjért, fizetéskiegészítésért cserébe vállalják, hogy a hátrányos helyzetű települések iskoláiban tanítsanak.

Tovább kell folytatni az esélykiegyenlítést szolgáló ösztöndíjakat. Ilyen például az elmúlt évben elindult Útravaló ösztöndíj, amely a tapasztalatok alapján nagyon sikeres. Az Útravaló jellemzője, hogy a diák maga választhatja meg a mentorát, saját maga pályázik, az iskola csak összegyűjti a pályázatokat, és közreműködik a lebonyolításban.

A felsőoktatásban rendkívül fontos a segítő és önsegítő hálózatok működésének támogatása. Ezen felül tandíjkedvezménnyel és egyéb szabályozási eszközökkel lehet és kell segíteni a roma származású hallgatók piacképes tudáshoz jutását.

Az eltérő kultúra és életmód miatt, a közoktatás hibáiból és egyéb hátrányokból fakadóan sok roma fiatal nem végzi el az általános iskolát, nem jut el az érettségig, és nem vesz részt semmilyen szakképzésben. Számukra fontos a rugalmas felnőttkori oktatás és szakképzés. Az oktató és képző intézményeknek el kell érniük azokat is, akik kistelepüléseken élnek, távol a városoktól. Ahhoz, hogy ez teljesüljön, egyénre szabott támogatást kell nyújtani, felhasználni a távoktatás eszközeit, hálózatot kell kiépíteni a jelenleg is működő iskolák bevonásával.

Nem tehetjük meg, hogy nem veszünk tudomást a hátrányos helyzet csapdjából kitörni nem képes roma kisebbségről. Gondjaik megoldására mozgósítani akarok mindenkit, aki európaiként akar élni ebben az országban.

Segítséggel élő emberek

A segítséggel élő embereket is felelős, önálló állampolgárnak kell tekinteni, mint ahogy bárki mást egészen addig, amíg az arra illetékes hatóságok esetleg más helyzetet nem állapítanak meg (korlátozott, illetve teljes cselekvőképtelenség). Számukra is, mint ahogy bármelyikünknek, fontos saját önállóságuk megteremtése, és számukra is biztosítani kell állampolgári jogaik gyakorlását.

Sokszor sajnos még mindig a fogyatékoság egészségügyi modelljét használják: minden szolgáltatás és lépés elsősorban a fogyatékos állapot kompenzálását, egy képzelt, ún. „egészséges állapot” megteremtését célozza. Ezzel szemben azt javaslom, hogy a fogyatékos embert is fogyasztóként, társadalmi és szociális szolgáltatások igénybevevőjeként, önálló, döntésképes személynek tekintsük, mint ahogy bárki mást. Ennek megfelelően a fogyatékosügyi programot a fejlesztési politika részeként társadalmi beruházásként lehet és kell értelmezni, és nem csupán szociális ágazati kiadásként.

A fogyatékosággal élőket a többségi társadalom idegenként, másként kezeli, gyakran feltételezik a képességek hiányának halmozódását.

Alapelvek:

- csökkenteni kell a többségi előítéleteket,
- csökkenteni kell a hátrányokat, de úgy és annak, akinek arra szüksége van,
- a választást, amikor csak lehetséges, rá kell bízni az érintetteknek,
- a kompenzációknak a teljes élet kialakítását kell segíteni, az egészség gyakran nem állítható helyre, de az integrálódást el lehet érni,
- csak azt szabad munkaképtelennek tekinteni, aki ténylegesen az: a munka lehetősége egyben a független, egyenrangú, szabad élet lehetősége is.

DIFFERENCIÁLT SZEMLÉLET

A fogyatékossgal élő emberek 44,8%-a 60 évnél idősebb. Jelentős részük olyan fogyatékos, akinek az életkor előrehaladtával alakult ki a fogyatékossga, tehát a látás-, halláscsökkenés, a mozgásban való akadályozottság az öregedés következménye. Az időskori hallásvesztés esetében nem megoldás a jelnyelv használata, az időskori látásvesztés esetében sem a Braille-feliratok, sem az információ-technológiai megoldások (felolvasó programok) nem igazán jelentenek megoldást. A mozgásszervi problémával küzdő idősök esetében sem a hagyományos rehabilitációs célok és az önálló életvitel jelentik a legnagyobb gondot. Sok szempontból ez a csoport az időskorúak általános problémáival küzd, ezért javasoljuk, hogy az idősüggyel integráltan kezeljük az ő problémáikat.

KORCSOPORT	FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK (%)	NEM FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK (%)
0-14	5,0	17,3
15-39	14,6	36,3
40-59	35,6	27,5
60-	44,8	18,9
ÖSSZESEN	100	100

forrás: KSH

A fogyatékos lakosság és a szolgáltatások területi megoszlása között jelentős területszerkezeti eltérések mutatkoznak. A fogyatékos emberek több, mint fele (56,2%) községekben vagy annál kisebb településeken él. A szociális és egészségügyi ellátások viszont jellemzően a nagyobb városokban és a fővárosban találhatóak. A szolgáltatások differenciált fejlesztését és a meglévő területi különbségek kezelését össze kell kapcsolni a regionális egyenlőtlenségek csökkentését célzó stratégiákkal.

A fogyatékos személyt ellátó családokban azok a szolgáltatások, amelyek a családtagok tehermentesítésére alkalmasak, egyfelől a családi bevételek növekedését eredményezik (hiszen a családtag el tud helyezkedni a nyílt munkaerőpiacon), másfelől biztosításuk a szociális szférában is számos új munkahelyet teremt.

Az elmaradottabb régiókban és kistérségekben, községi és települési szinten a fogyatékos emberek, családok és az idősök ellátásához kapcsolódó szolgáltatások új munkahelyeket teremtenek. Ez az adó- és járulékbévételek növelésén túl az általában amúgy is magas munkanélküliség és a munkanélküliségre fordított kiadások érdemi csökkenését is jelenti.

SZABÁLYOZÁS

A magyar fogyatékosügyi törvény céljaiban ugyan megfelel az európai normáknak, de végrehajtása messze elmarad az elvárhatótól. A célok megvalósításáért felelős intézmények működése és a célokhoz szükséges anyagi erőforrások csak részben biztosítottak. A törvény néhány esetben azt sem biztosítja, hogy a szerény anyagi erőforrások mindegyike eljusson ahhoz, akinek erre ténylegesen szüksége van.

Az Országos Fogyatékosügyi Program szemléletében tükrözi az európai normákat: a fogyatékossgal élők pozitív diszkriminációjától az oktatási és munkavállalási esélyegyenlőség biztosításáig mindenféle jog biztosítását megcélozza, azonban hiányoznak a megvalósításhoz szükséges elemi feltételek. A szavakat és a tetteket közelíteni kell egymáshoz. Kiemelten fontosnak tartom ezen a területen, hogy az akadálymentesítés programja ne csak egy folyton módosított, de be nem tartott törvényi szöveg legyen.

FOGLALKOZTATÁS

A foglalkoztatási szint EU-átlag felé való közelítése, az integrált foglalkoztatás arányának növelése a fogyatékossgal élők önbecsülése és a többségi társadalom szempontjából egyaránt fontos.

A fogyatékossgal élő emberek foglalkoztatási szintje ma Magyarországon az európai átlaghoz (35-40%) viszonyítva rendkívül alacsony (9%). Minden olyan lépés, amely a fogyatékossgal élő emberek munkavállalását segíti, azt eredményezi, hogy ezek az emberek kikerülnek az ellátotti körből és önálló, autonóm emberekké válhatnak, akik adót és járulékokat fizetnek, és fogyasztókként jelennek meg a piacon.

KORCSOPORT	ÖSSZESEN (%)	FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK (%)	NEM FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK (%)
FOGLALKOZTATOTT	36,2	9,0	37,8
MUNKANÉLKÜLI	4,1	2,0	4,2
INAKTÍV KERESŐ	32,4	76,7	29,8
ELTARTOTT	27,3	12,2	28,2
ÖSSZESEN	100	100	100

forrás: KSH

Lehetséges gyakorlati lépés a közbeszerzéseken és pályázatokon keresztül történő állami preferencia. E megoldás esetén az állami megrendeléseknél és pályázatoknál előnyt élveznek azok a szervezetek, amelyek fogyatékossgal élő embereket foglalkoztatnak. Ugyanakkor előírható, hogy a hasonló eljárásoknál legyen kizáró ok az integrált foglalkoztatási kötelezettség megszegése.

Ma Magyarországon a 20 főnél több embert foglalkoztató cégek, intézmények számára törvény írja elő, hogy csökkent munkaképességű embert foglalkoztassanak (a foglalkoztatottak minimum 5%-a), azonban ezt a kötelezettséget pénzben bármelyik állami vagy magántulajdonú vállalkozás megválthatja. Az állami cégek számára szüntessük meg a pénzbeli megváltás lehetőségét, a magáncégeknel pedig emeljük meg az összeget. Ne érje meg nem foglalkoztatni!

A másik jelentős lépés a civil szektor és ezen belül a fogyatékosügy önfoglalkoztató erejének növelése. Ebben a szektorban a fogyatékos személyek jelenleg is nagy számban vállalnak feladatokat, a jelenlegi szabályozási keretek miatt leginkább önkéntesen vagy alkalmi munkavállalóként. Ezeknek az embereknek a bevonása a foglalkoztatásba egyfelől növeli a civil szektor erejét, másfelől csökkentheti a fogyatékos személyek körében a munkanélküliek arányát.

TOLERANCIA-PROGRAMOK, OKTATÁS

A fogyatékosággal élő emberek mindennapjait meghatározza, hogy a többség hogyan fordul hozzájuk. A szabad élet feltétele, hogy fizikai hátrányaikat ne súlyosbítsák a többségi társadalom ismerethiányából, előítéleteiből származó hátrányok. Ezért szükség van a beilleszkedést segítő tolerancia-programok elindítására és megerősítésére. Ennek színtere elsősorban az oktatás, másodszorban a szolgáltatásban, főként a közszolgáltatásban dolgozók továbbképzése.

Az oktatási intézményrendszerben elengedhetetlen a felkészült pedagógusokkal és módszertani háttérrel támogatott, mindenki számára hozzáférhető integrált oktatási formák elterjesztése. Cél a fogyatékos embereket is bevonni képes, képességeken alapuló, az egyedi lehetőségeknek megfelelő oktatási rendszer, ami mindenki számára kedvezőbb, alkalmas a tehetség gondozására és hosszú távon nem az egyenlőtlenségek tartósítását és növekedését, hanem azok csökkenését segíti elő.

Tekintettel az alacsonyabb átlagos iskolai végzettségre és a nagy számú szerzett fogyatékoságra, nagy jelentősége van az élethosszig tartó tanulás intézményeinek. A fogyatékos gyermekek fejlesztésében, képzésében és oktatásában a tanköteles kor befejezéséig minden eszközzel megakadályozandó a családi kötelekeket megbontó kollégiumi ellátást.

ISKOLAI VÉGZETTSÉG	VÁROS		KÖZSÉG	
	FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK (%)	NEM FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK (%)	FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK (%)	NEM FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK (%)
ÁLTALÁNOS ISKOLA 8. ÉVFOLYAMNÁL ALACSONYABB	26	16,3	39,8	24,7
ÁLTALÁNOS ISKOLA 8. ÉVFOLYAM	37,9	27,5	40,1	35,2
KÖZÉPISKOLA ÉRETTSÉGI NÉLKÜL, SZAKMAI OKLEVÉLLEL	10,5	15,5	10,1	20,0
KÖZÉPISKOLA ÉRETTSÉGIVEL	18,5	27,5	8,0	15,6
EGYETEM, FŐISKOLA	7,1	13,2	1,9	4,5
ÖSSZESEN	100	100	100	100

forrás: KSH

A tapasztalat az, hogy az egészséges emberek nem igazán akarnak tudomást venni a fogyatékos emberek létezéséről. Ezért minden olyan lépés, amely az embereket szembesíti azzal a ténnyel, hogy fogyatékosokkal élnek együtt, alkalmas arra, hogy növelje a fogyatékosok iránti toleranciát és empátiát. Minden olyan közterületen, középületben elhelyezett közlekedési tábla, felirat, jel, amely segíti a fogyatékosok mindennapi életét, egyben arra is alkalmas, hogy az egészségeseket emlékeztesse a fogyatékos emberek jelenlétére. Ugyanilyen funkciót tölthetne be, ha az elektronikus média eleget tene a törvényben előírt kötelezettségének, és legalább fõmûsoridõben bevezetné a jeltolmácsolás intézményét. Ugyancsak ezt a célt szolgálná, ha a filmek feliratozva is láthatóak lennének.

PÉNZBENI ELLÁTÁSOK, SEGÉDESZKÖZÖK

A fogyatékosággal élõ személyek ellátásának kérdését hagyományosan a nekik nyújtott pénzbeli és természetbeni támogatások sokszínû, és sok forrásból fedezett rendszereként lehet leírni, ahogy ezt a szociális támogatások esetén is láthattuk. Az államnak nem többlet kell ígérnie, hiszen az elosztható keretek végessége mindenki számára ismert. Abban lehet és kell más javasolnia, hogyan lehet ezt a keretet mindenki számára igazságosan felhasználni úgy, hogy a támogatások ne vezessenek megalázó függéshez. Ennek érdekében alapvetõ a társadalmi igazságosság érvényesítése, a rászorultsági elv és a területi egyenlõtlenségek kezelése. Ezzel a rendszerrel az egyedi igényeket figyelembe vevõ, differenciáltabb, kiszámítható támogatáspolitikát valósulhat meg.

A gyógyászati segédeszköz-ellátást újra kell szervezni. A jelenlegi, pazarló, és a személyes igényeket sem megfelelően kezelő helyett modern, takarékos rendszert kell kialakítani, amelyben szerepet kap például a gyógyászati segédeszköz kölcsönzése, a fogyasztóvédelemi szempontok kiemelt megjelenítése.

A lobbison alapuló kialakuló segédeszköz-lista és az ennek alapján nyújtott támogatás helyett a piaci szereplők versenyéből születő új szerkezetben a gyógyászati segédeszközök kevesebb pénzébe kerülnek a költségvetésnek, és közben a fogyasztók igényeit jobban figyelembe vevő rendszer alakítható ki.

VÁLASZTÓJOG GYAKORLÁSA

Az alapelvekből következően, kiemelt feladatnak tekintjük a választások során az állampolgári jogok gyakorlásának biztosítását. Akadálymentes szavazóhelyiségekre, az önállóság és a titkosság követelményeinek tiszteletben tartására van szükség. Az alapvető állampolgári jogok gyakorlása során, az azonos esélyű hozzáférés biztosítása érdekében meg kell szüntetni a választójogi törvény által biztosított jogok érvényesítésének akadályait. Ilyenek a mozgásérültek bejutása a szavazófülkébe, vakok számára a szavazás titkossága, a hallás- és látássérülteknek a politikai döntéshez szükséges információk egyenlő esélyű hozzáféréseinek biztosítása. Bár látszólag ezek a megélhetési és ellátási kérdéseknél jóval kisebb horderejűek, mégis a demokrácia működését minősíti, hogy az állampolgári jogok gyakorlásában tesz-e lépéseket az akadályok felszámolására.

Nemek közötti esélyegyenlőség

A nők emberi jogai nem valamiféle különleges, csak nőknek járó jogok. Biztosításuk az olyan cselekedetek állami eszközökkel (is) történő visszaszorítását jelenti, amelyek megfosztják a nőket emberi jogaik gyakorlásától (pl. a családon belüli erőszak). A nők esélyegyenlősége szempontjából a klasszikus szabadságjogok biztosítása nem eredményezett átütő sikert még a fejlett társadalmakban sem (példaként említhetjük a politikai döntéshozatalban való részvétel alacsony arányát vagy a reprodukciós jogok kérdését).

A nemek közötti esélyegyenlőség nem egyszerűen a nők helyzetének javítása, hanem olyan politikai és jogi eszközök alkalmazását jelenti, amelyekkel a családban, a közéletben, a munkahelyen a férfiak és nők elismertsége és tisztelete függetlenné válik nemi hovatartozásuktól. Tehát mindkét nem jelen van a különféle tevékenységi körökben, szakmákban, szerepekben. A nők és a férfiak közötti esélyegyenlőség nem csak a mindennapi élet minőségét befolyásolja, hanem a társadalom egészének működésére is kihat.

A demokrácia minősége azon is mérhető, hogy az állam képes-e minden polgárának azonos esélyeket biztosítani, függetlenül attól, hogy férfiak vagy nők születtek. Alapvető közgondolkodási fordulatra van szükség. A mentális kódoktól függ ugyanis, hogy mit tartunk elfogadhatónak, és mit elítélendőnek. Mindenki előtt ismert, bár remélhetően nem elfogadott az a mondás, miszerint „pénz számolva, asszony verve jó”.

Meggyőződésem, hogy az egyik legfontosabb feladat fellépni a családon belüli erőszak ellen. Ehhez azonban nem elég a megfelelő jogi szabályozás megalkotása, és a védelmet nyújtó intézményrendszer kialakítása. A társadalmi lét kódjait is meg kell változtatni.

Bár számos jogszabály biztosítja a nők férfiakkal azonos jogait, ma Magyarországon általános tapasztalat, hogy a nők ugyanazért a munkáért kevesebb fizetést kapnak, mint a férfiak. A nők előmenetelük során úgynevezett „üvegplafonba” ütköznek, amely nem látható, de nagyon is létező akadály számukra. A sok kínálkozó példa közül csak egyet említve: az önkormányzatokban dolgozók 85 százaléka nő, de az önkormányzatok vezetésében a nők aránya még 15 százalékot sem éri el. Amíg érvényesnek tartott álláspontként elhangozhat a közszolgálati televízióban, hogy a hírek továbbításában a középkorú férfiak hitelesek igazán, addig nem beszélhetünk a nemek esélyegyenlőségének megvalósulásáról. A megkövesedett társadalmi szerepfelfogás miatt a nők nehezebben érvényesülnek.

Az államnak önmagán kell kezdeni a változtatást. Magyarországon az állam a legnagyobb foglalkoztató, és az állam a közoktatási szolgáltatások finanszírozója is. A liberális állam kötelessége és lehetősége a közoktatás és a közszféra világában a nők tanulmányi, hivatásbeli előmenetelében a férfiakkal azonos esélyek biztosítása.

A nemek közötti egyenlőség megteremtése érdekében a következő feladatok megvalósítását tartom elengedhetetlenül fontosnak:

- A diszkriminációs eljárásokat kiszűrő ellenőrzést erősíteni kell a közjogi és a törvény hatálya alá tartozó magánjogi viszonyokban, állami és önkormányzati szerveknél, a munkaadók körében.
- A jogi szabályozás mellett át kell tekinteni a hatályos szankciórendszert, és a visszatartó erő növelése irányában tovább kell azt fejleszteni. A kormányzati programok csak akkor lehetnek sikeresek, ha építenek a civil szervezetekre is.
- Erősíteni kell a nemek közötti esélyegyenlőség megvalósítását szem előtt tartó közpolitikai gondolkodást (gender mainstreaming) és figyelembe kell venni a különféle szakpolitikákban. Emellett fokozni kell a közigazgatásban dolgozók, ügyészek, bírák esélyegyenlőségi érzékenységét képzésekkel, oktatással.
- A leghatározottabban kell fellépni a családon belüli erőszak ellen. Mivel a jelenlegi jogszabályokon alapuló rendőri és bírói gyakorlat nem képes megvédeni a kiszolgáltatott nőket, elkerülhetetlen a Büntető Törvénykönyv módosítása, hogy a családon belüli erőszak önálló tényállás legyen.
- Magyarországon 2006-ban lépett hatályba a tíz-harminc napos távoltartást szabályozó törvény. A távoltartás kizárólag a már folyamatban lévő büntetőeljárás esetén lehetséges. A törvényt módosítani kell, mivel több szempontból aggályos. Kizárja a védelemből azokat, akik a folyamatos fenyegetettség miatt nem mernek eljárást indítani, illetve a maximális harminc nap alatt rendszerint nem zárul le a büntetőeljárás, így a távoltartás hatástalan marad, a bántalmazás folytatódik.
- A tanterveket és a tankönyveket át kell dolgozni, hogy eltűnjenek a nőkre nézve hátrányos sztereotípiák, előítéletek. A tanárképzésben hasonló szellemet kell érvényesíteni.
- Kulcsfontosságú az önkormányzatokban dolgozók esélyegyenlőségi felkészültsége és érzékenysége, amelynek kialakításáról gondoskodni kell.
- A hozzátartozókról (gyermek, idős, betegek) való gondoskodás kiterjesztésével támogatni kell a munka és a családi élet összeegyeztetését.

Szexuális kisebbségek esélyegyenlősége

A demokrácia sokszor nem kedvez a kisebbségeknek. A többség a fejlettebb demokráciákban is elnyomja a kisebbség kérészeit, külső rendet kényszerítve rájuk. Amire többen szavaznak, az az igazság. Azonban liberálisként kötelességünk a kisebbségben lévők jogait is tiszteletben tartani és biztosítani emberi méltóságukat.

Kisebbségben lenni mindenképpen hátrányos. De homoszexuálisnak lenni kétszeresen is nehéz: amíg egy etnikai kisebbség otthon megértő és hasonló beállítottságú emberek között él, egy homoszexuális szűkebb környezetében sem mindig vállalhatja magát, sokszor színlelni kényszerül.

A homoszexualitás nem könnyen meghatározható állapot. Inkább egy skáláról beszélhetünk, melynek egyik végén a kizárólagos homoszexuális életvitelű férfiak és nők, másik végpontján a heteroszexuális személyek találhatók. A homoszexuális/heteroszexuális kategorizáció a többség elképzelése, mely lehetővé teszi azt a megközelítést, miszerint szexuális orientáció alapján bárki osztályozható.

Az elmúlt évtizedben a törvény szigora enyhült, és sokkal elfogadóbbak a magyarok, mint tíz vagy húsz éve, de sajnos még napjainkban is erősek az előítéletek.

A jog megteremtheti a lehetőségeket, amelyekkel valóban egyenrangúan, hátrányos megkülönböztetés nélkül, az emberi méltóság megőrzésével élhetik életüket az emberek. De a jog csak lehetőséget adhat – tartalommal az élet tölti majd ki az új kereteket, mindinkább levetkezve a tabuk tilalmát és az erősen korlátozó, kényszerpályához vezető szokásokat.

A liberális államnak meg kell védenie az emberek alapvető jogait. Nem fogadható el, hogy az azonos nemű párok másként adózzanak, örököljenek, mint azok, akik a közfelfogás normáinak megfelelően élnek párkapcsolatokban. Az állam nem tűrheti, hogy akár közintézményekben, akár a munkaerőpiacon valakit másként kezeljenek azért, mert a hálósobában másképp viselkedik. Az ilyen megkülönböztetés igazságtalan, értelmetlen és szükségtelen konfliktusokat szül. A Magyarországon élő szexuális kisebbségek jogegyenlősége nem biztosított.

Az európai tendenciáknak megfelelően a rendszerváltás első évtizedében történtek pozitív változások, amelyek azonban nem folytatódtak. A Polgári Törvénykönyv módosításával az élettársi kapcsolat fogalmát az azonos nemű párokra is kiterjesztették. Az élettársi kapcsolatban élők azonban továbbra sem élvezhetnek bizonyos – a házastársakat egyébként megillető – jogokat. A Polgári Törvénykönyv nem biztosítja számukra a törvényes öröklés lehetőségét, illetve a tartás jogát. Az azonos neműek számára lehetővé kell tenni a házassággal azonos státuszú regisztrált párkapcsolatok létesítését. Ez nem csupán melegjogi kérdés, ma a heteroszexuális együttélők több, mint egytizede ezt a formát választja.

A jogalkotáson túl elengedhetetlen a szexuális kisebbségek érdekeit képviselő civil szervezetek erkölcsi és anyagi segítése csakúgy, mint azoknak az erőfeszítéseknek a támogatása, amelyek célja a szexuális kisebbségek elleni előítéletek és negatív sztereotípiák szertefosztatása.

Az SZDSZ-nek fel kell lépnie a diszkrimináció minden formájával szemben. Meg kell szólalnunk a nyilvánosság előtt, ha azt tapasztaljuk, hogy bárkit nemi orientációja miatt hátrány ér, ha emiatt negatív színben tüntetik fel.